

MINTAQA IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Umirzoq Sattarov Normengovich

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti, Umurzoqsattarov362@gmail.com

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: diversifikatsiya, aholi daromadi, differensial, xo'jalik yurituvchi subyekt, ishlab chiqarish, konsentratsiyasi, mintaqaviy iqtisodiyot, iqtisodiy siyosati.

Anattasiya

Ushbu maqolada, Mamlakatimiz iqtisodiyotini tarkibiy o'zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, bandlikni ta'minlash, aholi daromadi va turmush darajasini oshirishning muhim omili va yo'nalishlaridan biri mintaqaviy iqtisodiyotini rivojlantirish haqida ma'lumot beriladi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Mamlakatni iqtisodiy samarali boshqarishni amalga oshirishda turli mintaqalarning xususiyatlarini e'tiborga olgan holda differensial yondashish zaruriyati hududning mavjud salohiyatidan yuqori darajada foydalanish imkonini beradi.

Mintaqa - bu ma'lum iqtisodiy va geografik sharoitlar va aholining milliy tarkibi bilan ajralib turadigan mamlakatning bir qismi. Mintaqaviy iqtisodiyot, amerikalik iqtisodchi Guver A.M. ta'rifiga ko'ra, xo'jalik yurituvchi subyektlarning fazoviy xususiyatini aks ettiruvchi qarashlar tizimidir¹. Shunday qilib, mintaqaviy iqtisodiyotning mohiyatini savol bilan ifodalash mumkin: u nima, qaerda va nima uchun va bundan nima kelib chiqadi? Birinchi "nima?" iqtisodiy faoliyatning barcha turlariga: nafaqat ishlab chiqarish ob'ektlarining joylashishiga, balki tadbirkorlikning turli turlari va shakllariga, biznes va turli muassasalarga, xususiy va davlatga tegishli. "Qaerda?" Degan savol. sub'ektning geografik joylashuvi bilan emas, balki uning boshqa iqtisodiy faoliyat markazlari bilan yaqinligi bilan bog'liq. Bu savolga javob xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning yaqinligi, konsentratsiyasi (yoki aksincha, tarqoqligi), hududlar ichidagi ijtimoiy-iqtisodiy modellarning o'xshashligi yoki farqi kabi toifalarni qamrab olishi kerak. Bu jihatlar ham makro-geografik (mintaqalar, mamlakatlar), ham mikro-geografik (tumanlar, tumanlar, viloyatlar) nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Savollar "nima uchun?" Va "Bundan nima kelib chiqadi?" iqtisodchilar tomonidan qo'yilgan maqsad va vazifalarga bog'liq, shuning uchun aynan shunday javoblar tadqiqotning chuqurligi va ularning dolzarbligini aks ettiradi.

Akademik N.N.Nekrasovning ta'rifiga ko'ra, mintaqaviy asoschisi mahalliy fanda iqtisodiyot,² "mintaqaviy iqtisodiyot iqtisodiyot tarmog'i sifatida fan mamlakat va har bir hududning hududiy tizimida ishlab chiqaruvchi kuchlar va ijtimoiy jarayonlarning shakllanishi va rivojlanishini belgilovchi iqtisodiy va ijtimoiy omillar va hodisalarning yig'indisini o'rganadi".

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasiga eng katta hissa yana bir nemis olimi tomonidan qo'shildi. Iqtisodchi va sotsiolog A.Veber 1909-yilda nashr etilgan "Sanoat joylashuvining sof nazariyasi" asari bilan J.Tyunen va V.Launxardt bilan solishtirganda, nazariy o'rganishda ishlab chiqarishni joylashtirish

¹ Guver EM AnMintaqaviy iqtisodiyotga kirish. Nyu-York, 1971 yil.

² Nekrasov N.N. Mintaqaviy iqtisodiyot: nazariya, muammolar, usullar. M.: Iqtisodiyot, 1975. 340 b.

omillaridan foydalangan holda sezilarli yutuqlarga erishdi. , va nafaqat transport xarajatlari, shu bilan mahsulotning umumiy tannarxini pasaytirish muammosini hal qilish. Olim o'z oldiga ishlab chiqarishni joylashtirishning umumlashtirilgan nazariyasini ishlab chiqish, alohida, izolyatsiya qilingan korxonani tahlil qilish vazifasini qo'ydi.³

Mahalliy mualliflarning mintaqaviy iqtisodiyotga oid so'nggi asarlarida fan mavzusiga tizimli yondashish ta'kidlangan. Demak, akademik Granberg A.G.ning fikricha, bu nafaqat alohida mintaqaning iqtisodiyoti, balki mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar, mintaqaviy tizimlar, shuningdek, ishlab chiqaruvchi kuchlarning joylashuvi va iqtisodiy hayotning hududiy jihatlaridir⁴.

O'zbekistonni o'z ichiga olgan mintaqaviy tuzilishi va iqtisodiy siyosati o'ziga xos xususiyatlarga ega. Davlat iqtisodiy faoliyatining asosiy vazifalaridan biri hududlarning maksimal darajada muvozanatli iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash imkoniyati mavjudligidir. Mavjud nomutanosibliklarni yumshatish, orqada qolgan hududlarni ko'tarilish mahalliy organlarning eng asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu vazifalarni amalga oshirish eng murakkab vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki bunday vazifalarni amalga oshirish uchun, ko'p va xilma-xil vaziyatlarni, shu jumladan tarixan shakllangan ishlab chiqarish va turli mintaqalar aholisining o'ziga xos milliy xususiyatlarini hisobga olishni o'z ichiga oladi.

Viloyatni mintaqaviy siyosati tajribasini chuqur o'rganish uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi. Makroiqtisodiy strategiyasining ajralmas qismi sifatida mintaqaviy siyosat iqtisodiyotining ishlab chiqarish tuzilmalarini modernizatsiya qilish, yangi o'sish markazlarini yaratish, qoloqlikning eng yaqqol ko'rinib turgan joylarini yo'q qilish, iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynagani aniq yutuqlar qatoriga kiradi. Aholining katta qismining turmush darajasini oshirish va mamlakatning jahon iqtisodiy munosabatlari tizimidagi mavqeini mustahkamlash. Shu bilan birga, viloyat bir qator ob'ektiv va sub'ektiv sabablarga ko'ra mavjud mintaqaviy nomutanosibliklarni to'liq bartaraf eta olmaydi.

Bozor munosabatlari rivojlanishining ancha uzoq davriga qaramay, mintaqaviy siyosat hali ham boshlang'ich bosqichida. Hududlarning qutblanishi va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizligining kuchayishi, hududlarning iqtisodiy o'sish sur'atlarining turli dinamikasi va qoloq hududlarning jadal o'sishiga ko'proq yordam beradigan vositalarni tanlash kabi asosiy muammolar mulohaza yuritish va hal etishni talab qiladi.

Mintaqada o'zining bir necha yildan ortiq rivojlanishi davomida mintaqaviy siyosatni yuritish bo'yicha katta va ko'p jihatdan noyob tajriba to'plagan. Aytish mumkinki, Qashqadaryo viloyatida tarmoqlarining hozirgi holatini tahlil qilishda va ularni rivojlantirishda maqsadga muvofiq deb hisoblaganimiz quyidagi yondashuvga tayandik: turmush sharoitida aholining joylashuvi va xizmat ko'rsatish sohasi, xususan, bu sohalarga bo'lgan talabi, yashab turgan mintaqada alohida o'rin tutishini hisobga olib, 3 ta asosiy omilga e'tibor qaratdik:

Birinchisi – tabiiy iqlimi sharoitlari. Tog'oldi (yuqori) hududlari, bularga Kitob, Shahrisabz, Yakkabog', Dehqonobod tumanlari hamda Chiroqchi va Qamashi tumanlarining bir qismi kiradi. Mazkur hududlarda tabiiy ichimlik suvi, ya'ni buloq suvlari bilan ta'minlangan. Gaz bilan ta'minlanganlik darajasi juda past. Shu sababli yoqilg'i muammosini hal qilishda daraxtlardan kesib foydalanishmoqda. Bu ekologiyaning buzilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu hududlarda yog'ingarchilik ko'p bo'lganligi sababli transport yo'llari talab darajasida emas. Elektr energiyasi bilan ta'minlanganlik darajasi viloyatning boshqa hududlaridagidan deyarli farq qilmaydi.

2.O'rta hududlar. Bu hududlar Chiroqchi va Qamashi tumanlarining bir qismini, Qarshi, Koson va

³ Weber A. Sanoat joylashuvi nazariyasi. M.: Kitob, 1926. S. 79.

⁴ Granberg A.G. Mintaqaviy iqtisodiyot asoslari. Talabalar uchun darslik. universitetlar. M.: GU HSE, 2008 yil.

G'uzor tumanlarini o'z ichiga oladi. Ularda transport yo'li va gaz bilan ta'minlanganlik darajasi boshqa tumanlardagi qaraganda ancha yuqori.

3. Cho'l hududlari. Bu hududlar Kasbi, Koson, Nishon, Muborak, Mirishkor kabi tumanlarni o'z ichiga oladi. Muborak va Nishon tumanlarida kommunal maishiy xizmatlar bilan ta'minlanganlik darajasi boshqa tumanlardagiga qaraganda ancha yuqori, chunki bu tumanlarda ko'plab ishlab chiqarish korxonalari mavjud;

Ikkinchisi – yer-suv va tabiiy resurslarning mavjudligi. Bu aholi turmush sharoitini yaxshilashda katta ahamiyatga ega. Masalan, G'uzor tumanidagi Sho'rtangaz, Sho'rtangaz kimyo majmuasi, Dehqonobodagi Kaliy zavodi, Muborak tumanidagi Gazni qayta ishlash zavodi kabi muhim ahamiyatga ega bo'lgan ishlab chiqarish korxonalari aholini ish bilan ta'minlashda alohida rol o'ynamoqda. G'alla va paxta yetishtirish bo'yicha respublikada asosiy o'rinni egallab turgan viloyatning yer resurslari yetarli, ammo suv zaxirasi yetarli darajada emas.

Uchinchisi – qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirishning o'ziga xos xususiyatlari. Bu viloyat chorvachilik, meva - sabzavotchilik va dehqonchilik mahsulotlari yetishtirishda ham yuqori ko'rsatkichlarga erishishiga imkon bermoqda. Ammo shunga qaramasdan, viloyat aholisining turmush sharoiti boshqa viloyatlardagiga qaraganda sezilarli darajada past.

Mintaqaning rivojlanishi, albatta, aholining talab va ehtiyojlariga qarab oshadi. Bu, viloyatda ham namoyon bo'lmoqda. Ammo bu hududlarda taklif jarayoni talab darajasida emas. Qashqadaryoda xizmat ko'rsatish sohalari qay darajada bo'lishi mehnat unumdorligi oshishi yoki pasayishiga asosiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Viloyatda aholi turmush sharoitini oshirish uchun, avvalambor, qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlovchi kichik korxonalar, hudud iqlimini hisobga olgan holda o'z-o'zini ta'minlaydigan elektr energiyasi ishlab chiqaruvchi qurilmalarni ko'paytirish lozim. Bular, o'z navbatida, xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi, aholining bandligini ta'minlaydi va ishlashga bo'lgan ishtiyoqini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Guver EM AnMintaqaviy iqtisodiyotga kirish. Nyu-York, 1971 yil.
2. Nekrasov N.N. Mintaqaviy iqtisodiyot: nazariya, muammolar, usullar. M.: Iqtisodiyot, 1975. 340 b.
3. Weber A. Sanoat joylashuvi nazariyasi. M.: Kitob, 1926. S. 79.
4. Granberg A.G. Mintaqaviy iqtisodiyot asoslari. Talabalar uchun darslik. universitetlar. M.: GU HSE, 2008 yil.
5. Leser C.E.V. Some Aspects of the Industrial Structure of Scotland. – Glasgow: University of Glasgow Department of Social and Economic Research, Occ. Paper V (University of Glasgow), 1951. - 52 p.
6. Dunn, E. S. Jr. A statistical and analytical technique for regional analysis // Regional Science Association. – 1960. № 6(1), P. 97-112.
7. Perloff H.S., Dunn E.S., Lampard E.E. and Muth R.F. Regions, resources and economic growth, Part III. Johns Hopkins. – 1960. - 716 p.
8. Arcelus F. J. An Extension of Shift-Share Analysis // Growth and Change. –1984. №15(1), P. 3-8.